

УДК 338.147

Вікторія Жигірь, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри професійної педагогіки та методики професійного навчання Бердянського державного педагогічного університету

УПРАВЛІНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МЕНЕДЖЕРА ОСВІТИ

У статті розглядаються підходи до визначення сутності поняття “управлінська компетентність” у науково-педагогічній літературі. Визначаються основні компоненти управлінської компетентності менеджера освіти.

Ключові слова: управлінська компетентність, управлінська діяльність, управлінська культура, менеджер освіти.

Лит. 20.

Viktoriya Zhigir’

ADMINISTRATIVE COMPETENCE OF MANAGER OF EDUCATION

In the article are examined the determination of essence of concepts “management competence” in a scientific-pedagogical theory. The main components of management competence of manager of education are determined here.

Key words: management competence, management activity, management culture, manager of education.

Постановка проблеми. Здійснення соціально-економічних і політичних реформ в Україні кардинальним чином змінило зміст управлінської діяльності у сфері освіти, привело до надзвичайного ускладнення завдань, що стоять перед керівниками навчальних закладів. Їм доводиться стикатися з рішенням складних управлінських завдань і нести все більшу відповідальність за ухвалені рішення й кінцеві результати, бо якість управління значною мірою визначається рівнем управлінської компетентності керівників освіти.

Сучасні менеджери освіти здебільшого мають вищу, як правило, педагогічну освіту, якої недостатньо для формування управлінської компетентності необхідного рівня. Таким чином, проблема підвищення управлінської компетентності керівників навчальних закладів є досить актуальною. Її актуальність також зумовлена необхідністю науково обґрунтувати підхід до розв’язання протиріччя: між системою педагогічної підготовки майбутніх менеджерів освіти, орієнтованою на великий обсяг знань, й кардинальним переходом до компетентнісного підходу, розрахованого на професійно-особистісний розвиток фахівця й управлінську складову його професійно-педагогічних умінь.

Аналіз останніх публікацій. Висвітленню проблеми основ управління в освіті присвячено праці Ю. Алфьорова, Б. Гершунського, Ю. Конаржевського, В. Маслової, А. Мойсєєва, М. Поташнік, В. Сімонова, Т. Шамової та ін. Теоретичні засади діяльності керівника закладу освіти та підвищення його управлінської компетентності знайшли своє відображення у

дослідженнях В. Бондаря, Л. Даниленко, Г. Єльнікової, В. Олійника, В. Пікельної, Т. Сорочан та ін. Не пройшов повз увагу науковців й аналіз теорій управлінських якостей (Р. Кричевський, Л. Кудряшова, В. Лебедев тощо), загальних засад теорії управління в освітянській діяльності (Л. Карамушка, Л. Орбан-Лембрик, Ю. Швалб тощо).

Однак, незважаючи на значну увагу вчених до проблеми формування професійної компетентності менеджерів освіти, недостатньо дослідженими ще залишаються питання розвитку їх управлінської компетентності.

Мета статті. Розглянути підходи до визначення сутності понять “управлінська компетентність” у науково-педагогічній літературі та визначити основні складові управлінської компетентності майбутнього менеджера освіти.

Виклад основного матеріалу. Однозначно сформульованого визначення поняття “управлінська компетентність” менеджера освіти не існує. До теперішнього часу немає й досліджень, у ході яких була б комплексно вивчена ця проблема.

А. Філіппов відзначає, що існують спроби розвести у визначеннях управлінську діяльність і управлінську компетентність. Останню слід розглядати як різновид управлінської діяльності, а ще точніше – як її компонент, пов’язаний з організацією співробітництва, що базується на спільних інтересах. “У загальному випадку управлінська діяльність є процес вироблення, прийняття й реалізації управлінських рішень. Це різновид професійної діяльності, яка спрямована на оптимізацію діяльності людей за допомогою

УПРАВЛІНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МЕНЕДЖЕРА ОСВІТИ

економічних, адміністративних, психологічних і педагогічних впливів, кожний з яких, впливаючи на потреби, ціннісні орієнтації, позиції, установки особистості, групи, колективу, спрямовує й активізує, підвищує результативність професійної діяльності” [18, 117].

В. Бондар розглядає управлінську компетентність керівника освіти як складову частину системи його професійної компетентності. У зміст управлінської компетентності він включає сукупність знань, умінь і здатностей виконувати управлінські функції [4].

С. Тонконога визначає професійну компетентність керівника освітнього закладу як інтегральну професійну якість, сплав досвіду, знань, умінь і навичок, показник готовності до управлінської роботи, здатність ухвалювати обґрунтовані управлінські рішення [17].

І. Ільїна виділяє наступні блоки професійної компетентності керівника навчального закладу: професійний управлінський досвід, професійно значимі знання, уміння й особистісні якості, що дозволяють успішно працювати керівником, а також прагнення поновлювати ці знання. Таким чином, компетентність представляється авторкою як інтегральна якість досвіду, знань, умінь і навичок, готовності до керівної роботи, здатності ухвалювати обґрунтовані рішення.

В. Маслов так само розглядає знання й уміння як складові частини компетентності керівника навчального закладу, які підрозділяються на групи залежно від виконуваних функцій. Управлінська компетентність виділяється автором в якості складової загальної професійної компетентності поряд з педагогічною й іншими її частинами [11].

М. Кяерст у своєму дослідженні розглядає компетентність керівника як одне з вузлових понять психології управління і як чинник удосконалення управлінського процесу. Він наводить низку трактувань поняття компетентності керівника, згідно з якими:

- компетентність виражається в кількості і якості завдань, сформульованих і розв’язаних керівником у його основній роботі;

- компетентність виражає відповідність керівника тим завданням, рішення яких обов’язкове для працюючої на цій посаді людини;

- компетентність є одним з компонентів особистості або сукупністю відомих властивостей особистості, що зумовлюють успіх урешенні основних завдань;

- компетентність є системою відомих властивостей особистості, що виражається в результативності розв’язання проблемних завдань;

- компетентність є одним із проявів особистості й полягає в ефективності розв’язання проблем, що зустрічаються у сфері діяльності людини, здійснюваної в інтересах даної організації [8, 47].

Сьогодні існує стійке уявлення про те, що процес управління містить декілька видів професійної діяльності: планування, делегування повноважень та контроль. Від того, наскільки грамотно керівник виконує ці види діяльності, залежить ефективність роботи організації в цілому.

Загальновідомо, що сутність управлінської діяльності припускає вплив людини на інших людей з метою організації їх спільної діяльності. Її об’єктом (предметом) є суб’єкти (люди, особистості). Процесуальною основою управлінської діяльності є організація діяльності інших людей, тобто “діяльність з організації діяльності”.

Досліджуючи проблему управлінської діяльності керівників навчальних закладів Т. Сорочан відзначає, що “професіоналізм управлінської діяльності керівників закладів освіти – це сукупність компетенцій, які дозволяють професійно здійснювати управлінську діяльність у сучасних соціально-економічних умовах з урахуванням особливостей об’єкту управління, пов’язаних із вирішенням педагогічних завдань (навчання, виховання та ін.)” [16, 171]. Змістовна сутність професіоналізму управлінської діяльності керівника навчального закладу виявляється у таких компетенціях:

- функціональна компетенція, яка полягає у відтворенні традиційного управлінського циклу та володіння вміннями здійснювати управлінські функції;

- соціально-педагогічна компетенція, яка полягає в управлінні навчальним закладом як соціальною системою;

- соціально-економічна компетенція – управління закладом освіти в умовах ринкових відносин, оволодіння менеджментом і маркетингом в освіті;

- інноваційна компетенція – спрямованість на розвиток педагогічної системи шляхом опанування інновацій;

- фасилітативна компетенція – спрямування творчої діяльності педагогів на створення оригінальної освітньої практики [16].

За змістом управлінська діяльність являє собою реалізацію певних універсальних управлінських функцій (планування, прогнозування розвитку, мотивування, прийняття рішення, контроль та ін.). Система цих функцій властива будь-якій управлінській діяльності, незалежно від її конкретного виду, хоча ступінь їх виразності може бути різною.

Метою управлінської діяльності є забезпечення ефективності функціонування певної організаційної системи (в нашому випадку це – навчальний заклад). Ця система містить як мінімум дві основні складові “технологічну” і “людську”. Тому праця менеджера освіти включає два основні аспекти пов’язані із забезпеченням освітнього процесу і з організацією міжособистісної взаємодії в колективі.

Комплекс цілеспрямованих управлінських дій менеджерів освіти передбачає включення їх у різноманітні види діяльності, використовуючи комбінацію різних форм, методів, прийомів, спрямованих на забезпечення такої взаємодії учасників освітнього процесу, у ході якого спостерігаються їхні ділові відносини, виникає професійна морально-психологічна обстановка, що сприяє виникненню морально-ділових і морально-особистісних відносин у педагогічній системі.

Управлінська діяльність є специфічною щодо статусу керівника, котрий є членом колективу навчального закладу й одночасно стоїть осторонь в силу свого ієрархічно вищого положення. Це породжує безліч труднощів практичного характеру, а ефективність діяльності організації вище, коли керівник є не просто формальним “начальником”, але й неформальним лідером (тобто реальним членом організації). Проте обов’язковим є “дотримання дистанції”.

Таким чином, однією з важливих ознак управлінської діяльності є комбінація ієрархічності й колегіальності управління, а також необхідність їх оптимального узгодження.

Специфіка управлінської діяльності виявляється й у жорстких тимчасових обмеженнях (коли висуваються певні терміни виконання освітніх проєктів, угод, наказів, розпоряджень), хронічна інформаційна невизначеність, наявність високої відповідальності за результат, нерегламентованість праці, постійна нестача ресурсів, часте виникнення так званих екстремальних, стресових ситуацій. До того ж іноді виникає необхідність одночасного виконання багатьох дій і рішення багатьох завдань.

Управлінська діяльність, як і будь-яка інша, може виконуватися з більшою або меншою ефективністю, що визначається багатьма чинниками, залежить від особистісних і професійних якостей керівника, і першою чергою, від його управлінських здатностей.

Через те, що в психології категорія “здатність” є однією з найбільш складних, через складність самої управлінської діяльності сьогодні існує проблема з визначенням поняття “управлінські здатності”.

Здатності, за визначенням деяких науковців, це індивідуально-психологічні особливості особистості, що є умовою успішного здійснення будь-якої діяльності, та виявляють відмінності в динаміці оволодіння знаннями, уміннями й навичками [2].

Будь-яка управлінська діяльність має три виміри:

1. Власне діяльнісний, пов’язаний з організацією й управлінням системою;

2. Особистісний, пов’язаний з управлінням людьми;

3. “Виробничий”, пов’язаний з організацією й управлінням освітнього процесу.

Перший вимір вимагає розвитку загально-управлінських навичок і здатностей, умінь ефективно організувати спільну діяльність (інтелект, креативність, навченість, рефлексивність, активність, саморегуляція та ін.). Другий – наявності здатностей, що забезпечують ефективність міжособистісних взаємодій, організації й управління людьми. Третій припускає наявність суто професійних якостей керівника – його спеціальних здатностей (довгочасна й оперативна пам’ять, розумові здібності, розвиток процесів уваги та ін.). Отже, успіх в роботі менеджера освіти визначається комплексом певних здатностей, знань, умінь, навичок, які мають цілеспрямовано розвиватися під час професійної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації та під час самоосвіти.

Дослідники відмічають, що одним з пріоритетних напрямів удосконалення підготовки керівника освіти є формування особистості з управлінською культурою. Актуальність формування менеджера освіти з високим рівнем управлінської культури, пояснюється як зростаючими вимогами до рівня професіоналізму менеджера освіти, так і необхідністю інтенсивної зміни педагогічних систем і процесів, що відбуваються в освітній установі.

Аналіз соціологічної і психолого-педагогічної літератури показує, що управлінська культура розглядається як один з невід’ємних компонентів загальної культури особистості, як основа ефективності управлінської діяльності, як інтегроване, складне за змістом, соціально зумовлене поняття, що синтезує значну кількість вимог до професійних та особистісних якостей менеджера освіти (К. Абульханова-Славська, В. Новосьолов, Ю. Палеха та ін.).

Головне для успішної управлінської діяльності – це здатність менеджера до співчуття, “емоційного резонансу”, розуміння почуттєвого стану іншого суб’єкта (що його радує, а що –

УПРАВЛІНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МЕНЕДЖЕРА ОСВІТИ

засмучує), здатність “бачити очима іншої людини, чути й відчувати, яка вона”. Управлінська діяльність потребує розвинутої душевності, почуттєвості, сентиментальної відкритості керівника задля спроможності трансмісії ірраціонального культурного досвіду людства, який є невід’ємним компонентом усякої культури [4].

До елементів управлінської культури Т. Пономаренко відносить:

- стійкий світогляд, суттєвою частиною якого буде виступати система і диспозиція цінностей особистості, позитивна соціальна орієнтація, духовна культура, моральні якості;

- професіоналізм управління, отримання високої кваліфікації в галузі управлінської діяльності, що буде забезпечувати успіх у розвитку освіти на основі поєднання інтересів замовників, власників, при пріоритеті замовників;

- психологізм управління, що передбачає уміння здійснювати психологічне забезпечення ефективної діяльності організації (закладу), персоналу, самого управлінця в ринкових умовах, бути фахівцем психологічного управління;

- правову компетентність, яка зумовлює оволодіння сукупністю обов’язкових для всіх соціальних норм, встановлених або санкціонованих державою для здійснення правомірного управління організацією;

- науковість управління, що дозволить досліджувати якості і особливості об’єкту вивчення, визначати його суттєві якості, зв’язки, використовувати фактори, що зумовлюють розвиток;

- знання щодо сучасних інформаційних систем і технологій, їх раціонального використання, а також практичні навички ефективного використання сучасних інформаційних технологій у процесі здійснення управлінської діяльності в організації [14].

1. Алексеевский В.С. Обучение менеджменту – это освоение его культуры и технологий синергетики // *Инновации в образовании*. – 2005. – №2. – С. 12 – 15.

2. Архангельский Г.А. Корпоративный тайм-менеджмент: Энциклопедия решений / Г. Архангельский. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2008.

3. Банищикова Т.Н. Профессиональная компетентность как фактор профессиональной успешности / Т.Н. Банищикова // *Акмеология*. – 2007. – №1. – С. 25.

4. Бондар В.І. Конкурентоздатність педагога як складова його професійної компетентності / В.І. Бондар // *Початкова школа*. – 2008. – №7. – С. 22 – 23.

5. Борисов Д.А. Особенности оценки персонала продаж в разных корпоративных культурах: Доклад на “круглом столе” Ассоциации управленческих

кадров “Олимп” 6 октября 2007 года / Д.А. Борисов. – Самара, 2007.

6. Заславская О.Ю. Менеджмент в образовании. Информатизация управления образовательным учреждением / О.Ю. Заславская. – М.: МГПУ, 2006. – 165 с.

7. Карпов А.В. Психология менеджмента / А.В. Карпов. – М.: Гардарики, 2000. – 98 с.

8. Кяэрст М. Рассмотрение компетентности в психологической концепции совершенствования управления производственной организацией / М. Кяэрст // *Актуальные проблемы психологии труда*. – Тарту, 1980. – С. 45 – 67.

9. Луговий В.І. Управління освітою: Навчальний посібник для слухачів, аспірантів, докторантів спеціальності “Державне управління” / В. Луговий. – К.: Вид-во УАДУ, 1997. – 302 с.

10. Марьин М.И. Социально-психологическая компетентность руководителя органа внутренних дел / М.И. Марьин, И.В. Якушев, В.Е. Петров. – М.: Главное управление кадров МВД России, 2005. – 212 с.

11. Маслов В.І. Наукові підходи до визначення змісту управлінської компетентності керівника загалноосвітнього навчального закладу / В.І. Маслов // *Підготовка керівника середнього закладу освіти [за заг. ред. Л.І. Даниленко]*. – К., 2004. – С. 53 – 61.

12. Мельник В. Керівниками не народжуються // *Управління освітою*. – 2003. – №8. – С. 9.

13. Полчалимова Г. Формирование экспертной компетентности специалистов / Г. Полчалимова, И. Ильина, С. Белова // *Учитель*. – 2005. – №3. – С. 31 – 35.

14. Пономаренко Т.О. До проблеми розробки моделі змісту підготовки менеджерів дошкільної освіти в контексті культури / Т.О. Пономаренко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2006_12_1/doc_pdf/Ponomarenko_st.pdf

15. Саенко Т. Профессионализация управленческой деятельности / Т. Саенко // *Народное образование*. – 2007. – №7. – С. 69.

16. Сорочан Т.М. Підготовка керівників шкіл до управлінської діяльності: теорія та практика. Монографія / Т.М. Сорочан. – Луганськ: Знання, 2005. – 384 с.

17. Тонконога Е.П. Проблемы повышения профессиональной квалификации руководителей школ / Е.П. Тонконога. – М.: Педагогика, 1987. – 236 с.

18. Филиппов А.В. Работа с кадрами: психологический аспект / А.В. Филиппов. – М., 1990. – 255 с.

19. Чуркина М. Управленческая эффективность руководителя / Чуркина М., Жадько Н. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2009.

20. Шамова Т.И. Система последипломного образования руководителей образовательных учреждений: Опыт, проблемы, перспективы / Т.И. Шамова // *Педагогическое образование и наука*. – 2004. – № 3. – С. 3 – 9.

Продовження статті див. у наступному числі журналу №5(75) 2011.

Стаття надійшла до редакції 27.01.2011